

22ste jaargang

nummer 2

februari 1986

DAAD
EN
GEDACHTE

orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

DAAD
EN
GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307695

---

50 JAAR GELEDEN WON HET VOLKSFRONT

DE SPAANSE VERKIEZINGEN

Deze maand, om precies te zijn op de 16e februari, is het vijftig jaar geleden, dat het toentertijd in Spanje gevormde 'Volksfront' de zege behaalde bij de algemene verkiezingen voor de Cortez (het Spaanse parlement). Die verkiezingsoverwinning betekende een mijlpaal. De in april 1931 begonnen revolutie, die jarenlang pas op de plaats had gemaakt, raakte in een stroomversnelling. De kontra-revolutie, die sinds de septembermaand van 1933 steeds driester het hoofd had opgestoken, was nog allerminst verslagen en voelde zich ook nog niet als zodanig. Dat ze de parlementaire meerderheid had verloren, die haar zo'n tweeëneenhalf jaar lang rugdekking had verschaft, liet de reactie betrekkelijk onverschillig. Het parlementaire stelsel en de stembus had ze nooit anders gezien dan als een vernisje, dat alleen maar geschikt was om de werkelijke machtsverhoudingen te bedekken. Zij vond weliswaar een parlementaire meerderheid wel aardig, maar waarop het naar haar overtuiging aankwam, dat waren bajonetten. Met de stembuszege van het Volksfront was het voor haar een uitgemaakte zaak, dat zij alleen daarop nog kon steunen. Ze bereidde zich op de burgeroorlog voor, die in de zomer van 1936 uitbrak.

Het is ongetwijfeld de omstandigheid, dat het begin van die burgeroorlog een halve eeuw achter ons ligt, die de Belgische televisie (Vlaams) ertoe heeft gebracht over die periode van de Spaanse geschiedenis een zesdelige serie op het scherm te brengen. Het eerste deel daarvan hebben we - op het moment dat deze regels worden geschreven - inmiddels gezien. Het is een Britse serie, waarvan de eerste aflevering ons beslist niet is tegengevallen. Als de overige delen op hetzelfde peil staan, dan heeft de huidige generatie van televisiekijkers een vrij duidelijk beeld gekregen van wat er in de loop van de jaren '30 in Spanje is geschied.

Wanneer de bewuste tijd in de herinnering wordt teruggeroepen en 'de Spaanse burgeroorlog' ter sprake komt, dan lijkt het wel eens, alsof het gaat over het tijdvak tussen de 18e juli 1936 en de 31ste maart 1939, toen bij het vallen van de avond iedere vierkante kilometer van Spanje in de macht van generaal Franco was en de (tweede) Spaanse republiek had opgehouden te bestaan. Die fout hebben de makers van de filmserie vermeden. Zij

zijn er zich terdege van bewust geweest, dat de gewapende krachtmeting tussen de verdedigers van de republiek en haar doodgravers, een onderdeel vormde van een historisch proces, een onderdeel van de revolutie, die een voorlopig einde maakte aan de monarchie van de Bourbons. Vandaar dat in de eerste aflevering uitvoerig de vijf jaren worden behandeld, die tussen het uitroepen van de republiek en het uitbreken van de burgeroorlog zijn verstreken.

De makers van de serie hebben geput uit oud archiefmateriaal en verder een aantal belangrijke politieke figuren uit het bewuste tijdvak - indien nog in leven uiteraard - geïnterviewd. Weliswaar zou hun kijk op de Spaanse sociaaldemokratie wat kritischer hebben kunnen zijn naar onze smaak, zij laten er geen enkele twijfel over bestaan, dat de Spaanse republikeinen van 1931 (de sociaaldemokraten inbegrepen) zich ertoe hebben beperkt de politieke façade van de Spaanse maatschappij te doen instorten en vervolgens net gedaan hebben alsof de omwenteling daarmee zou zijn afgelopen. De toeschouwer begrijpt, dat de kontrarevolutie misschien een kort ogenblik gewankeld heeft, maar niettemin vast in het zadel bleef.

De film geeft een goed overzicht van het historisch verloop. Belangrijke gebeurtenissen, zoals de arbeidersopstand in Asturië en de opstand van de (naar verhouding progressieve) Catalaanse bourgeoisie tegen de in Madrid heersende reaktie, komen er uitgebreid in aan de orde en de archiefbeelden zijn even verrassend als interessant.

Men kan en men zal zich misschien afvragen of het zin heeft na zoveel jaar zo uitvoerig (in zes delen maar liefst) op de sociale worstelingen in Spanje terug te komen. Maar onze mening wel. De geschiedenis van Spanje sinds 1930 toont ondubbelzinnig aan, dat maatschappelijke ontwikkelingen zich onweerstaanbaar doorzetten en noch met politieke intriges, noch met wapengeweld kunnen worden tegengehouden. Wat er in Spanje gebeurde is daarom uiterst leerzaam voor wie zich enig inzicht wil verwerven omtrent de ontwikkeling van de maatschappij in het algemeen.

Voor de burgerlijke revolutie, die in de eerste tientallen jaren van onze eeuw in Spanje aan de orde was, stak de Spaanse burgerij geen vinger uit. Niettemin kwam die revolutie tóch. Nadat de kontrarevolutie twee jaar lang (van 1933 tot eind '35) haar verdere opmars had weten te vertragen, werd het duidelijk, dat die opmars desondanks toch voortgang begon te maken. Nadat de kontrarevolutie (in 1939) voorlopig de militaire zege had behaald, bleken de naar burgerlijke verhoudingen drijvende krachten dermate sterk, dat de kontrarevolutie, zonder het te willen, datgene moest verwezenlijken wat zij getracht had te verhinderen.

Wat de Spaanse geschiedenis van de 20ste eeuw heeft laten zien is, dat de geschiedenis weliswaar door mensen - in dit geval door generaals als Franco, door republikeinen als Azana, door ideologen als de bolsjewiek Lister of door idealisten als de anarcho-syndikalist De Santillan - wordt gemaakt, maar dat deze als acteurs op het historische toneel hun handelingen door de sociale verhoudingen zien voorgeschreven. Daardoor spelen zij veelal een geheel andere rol dan zij zichzelf inbeelden. En wat voor hen geldt, dat geldt al evenzeer voor de maatschappelijke klassen of groeperingen, die zij vertegenwoordigen of denken te vertegenwoordigen.

Onder normale of liever gezegd onder zogenaamd normale omstandigheden treedt dat niet zo duidelijk in 't licht. In roerige tijden van omwenteling wordt het voor ieder zichtbaar. Op 16 februari '36 vernam Spanje de politieke echo van een maatschappelijk proces, dat zich - sedert de opstan-

den van '34 waren neergeslagen - in het verborgene had voltrokken. Het ministerie Quiroga - dat als gevolg van de stembusuitslag werd gevormd - had naar het oordeel van zijn chef 'steun van de straat' nodig. In werkelijkheid liep 'de politiek', zoals altijd, ver achter bij wat de maatschappij beroerde en was 'de straat' de heren politici al ver vooruit. Spanje liet wat dat betreft in het jaar 1936 zien, wat lang daarna door andere revolutionaire gebeurtenissen, b.v. in Oost-Duitsland of in Hongarije, is bevestigd.

=====

Boekbespreking

TWEE BOEKEN OVER HET SOCIALISME

IN DE PROVINCIE GRONINGEN

In de herfst van 't vorige jaar zijn er bij Uitgeverij *De Arbeider* te Groningen een paar boekjes verschenen, waarvan de titels ons wel aanspraken. Het ene is getiteld *Socialisme en arbeidersbeweging in het Oldambt 1881-1894* en is geschreven door Piet Hoekman. Het boekje is alleszins lezenswaardig en geeft een duidelijk beeld van de opkomst van de socialistische ideeën in Oostelijk Groningen. Alleen is het jammer, dat Geert Bruintjes reeds een viertal jaren eerder hetzelfde onderwerp heeft behandeld en dan nog uitvoeriger ook. Dat maakt dit boekje eigenlijk overbodig. Wie het werk van Bruintjes echter niet heeft kunnen we toch dit boekje wel aanbevelen, temeer omdat we geen feitelijke kritiek op 't werk van Hoekman hebben. Daarbij komt, dat het boekje van de laatste door de eenvoudiger (maar wel goede) uitvoering een stuk goedkoper is dan dat van Bruintjes.

Anders ligt het met *Tussen paternalisme en zelfstandigheid. Socialisme en arbeidersbeweging op het Hogeland 1885-1922* van de hand van Bert van Houten. Dat hij een enkele keer een wel wat erg vreemd taalgebruik heeft, zoals bijvoorbeeld 'wat ze van hem hielden' inplaats van 'wat ze van hem dachten' is niet zo erg. Maar onvergeeflijk is, dat hij zijn boekje heeft doorspekt met vreemde woorden, zodat mensen die niet zo 'knap en geleerd' zijn als hij, tijdens het lezen doorlopend de Grote Van Dale bij de hand moeten hebben. We noemen slechts: divergentie, componenten, preoccupatie, de facto, grosso modo, fluctueren, charismatisch, eschatologisch, causaal, euforie, ignorantie, acclamatie, anachronistisch, gecasseerd, initiëren, exorbitant, evalueren, introvert en zo nog vele andere. We kunnen dat niet anders zien dan als snobbistische dikdoenerij, want voor de meeste van die vreemde woorden zijn heel duidelijke en bruikbare Nederlandse woorden voorradig. Blijkbaar gaat Bert van Houten uit van de veronderstelling, dat de gebreken van zijn werk niet opvallen als hij de aandacht maar afleidt door het gebruik van zoveel mogelijk vreemde woorden.

En gebreken heeft zijn werk zeer zeker. Maar al te vaak vertelt hij iets, dat voor iemand, die met de geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging niet voldoende op de hoogte is, volkomen onbegrijpelijk is.

Zo vertelt hij op blz. 20 bijvoorbeeld, dat een zekere Manning op het Hogeland de 'Heldt' van 't noorden werd genoemd. Een raadsel voor een ieder, die niet weet, dat de Amsterdammer Heldt de algemene voorzitter was van 't Algemene Nederlandse Werkliedenverbond. En hoevelen, vooral van de jongeren, weten dat? Maar zo zijn er meer zaken, die Van Houten niet voldoende duidelijk maakt. Zo schrijft hij op blz. 21:

"Van sociale wetgeving kwam weinig terecht, van kiesrechtuitbreiding al evenmin. De grondwetsherziening van 1887 bracht hierin nauwelijks verandering."

Waaruit bestond die grondwetsherziening van 1887? Wij weten het niet en Van Houten vindt het niet nodig het even mede te delen. Zoveel moet men nu ook weer niet aan hem vragen. Hetzelfde geldt voor hetgeen hij op blz. 53 schrijft. Hij beschrijft daar hoe de landarbeiders een contributie van 6 cent per week te veel vonden. *"Gering naar de maatstaven van de georganiseerde industrie-arbeiders"*, zegt Van Houten dan, *"maar wel zes keer zo hoog als de contributie van de bij het NAS aangesloten Bond van Landarbeiders."* Het NAS? Wat was het NAS nu weer? Hij laat ons er naar raden. Over het NAS hoort men geen woord meer. Even duidelijk maken, dat het NAS een min of meer syndicalistisch vakverbond was is hem teveel. Dat nu moeten de lezers bij andere historici (en dan al gauw betere) aan de weet zien te komen.

Wat Van Houten op blz. 80 schrijft doet ons wel helemaal twijfelen aan een serieuze instelling bij het schrijven van zijn werk. Daar namelijk leest men:

"De agrarische crisis, als gevolg van de agrarische overproductie, die in het najaar van 1920 uitbrak, vormde de aanleiding voor een conflict rond de loonregeling 1921/22. De overproductie had twee oorzaken. Tijdens de oorlog hadden de Verenigde Staten de agrarische productie sterk uitgebreid. Deze bleef omvangrijk nadat in Europa de agrarische sector zich had hersteld van de oorlog. De tweede oorzaak was gelegen in de 'industriële revolutie in de landbouw', door het gebruik van tractoren en combines."

Als we Van Houten dus goed begrijpen was er in 1920 een crisis in de landbouw ontstaan door overproductie en die overproductie werd mede veroorzaakt door het in gebruik nemen van 'tractoren' en 'combines'.

Verwonderd vragen we ons af waar Van Houten toch wel zijn kennis betreffende de landbouw vandaan heeft, want dit lijkt nergens op. En dat terwijl hij met heel weinig moeite aan de weet had kunnen komen, dat de 'industriële revolutie in de landbouw', zoals hij het noemt, zich in West-Europa (en dus ook in Nederland) pas heeft voltrokken in de jaren na de tweede wereldoorlog. Elke wat oudere landarbeider of boer had hem kunnen vertellen, dat tot na de tweede wereldoorlog een traktor een zeldzaam verschijnsel op het land was en dat alles nog met paarden werd gedaan. Van combines was al helemaal geen sprake. Pas tijdens de staking van 1929 in het Oldambt schaften de meest kapitaalkrachtige boeren zich een zelfbinder aan en de minder kapitaalkrachtigen stelden zich tevreden met een aflegger, die alleen maar het gemaaide koren in nog te binden schoven neerlegde terwijl de zelfbinder - zoals het woord al zegt - de schoven ook met een touw bond. En nu wil Van Houten ons doen geloven, dat bijna tien jaar voor de eerste korenmaaiers hier hun intrede deden, er reeds machines werden ge-

bruikt, die het koren niet alleen maaiden, maar ook dorsten en het stro tot pakken persten. Hoe verzint iemand het. Combines, tractoren, bieten- en aardappelrooimachines enz., deden pas na de tweede wereldoorlog hier hun intrede. Daarbij gaan we dan voorbij aan de enkele tractor en de enkele (zeer primitieve) aardappelrooimachine die er al in gebruik was.

Al met al kunnen we tot geen andere konklusie komen, dan dat 't werke van Bert van Houten hopeloos tekort schiet. Zelfs van een aankomende historicus mag men meer verwachten. Als scriptie mag het hebben voldaan, als geschiedschrijving voldoet het in geen geval.

Beide boekjes kosten f 11,-- per exemplaar, excl. portokosten. Te bestellen bij Piet Hoekman, G. Doustraat 11 te Groningen.

J.M.

RAKE EN WONDERLIJKE UITSPRAKEN VAN EEN
GEWEZEN VAKBONDSBESTUURDER

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Industriebond FNV had een verslaggeefster van *De Volkskrant* een gesprek met Wim Wamsteeker, een man die ruim 35 jaar bij het vakbondswerk betrokken is geweest. Achtereenvolgens was hij bestuurder van de Centrale Bond van Transportarbeiders, van de Algemene Nederlandse Metaalbedrijfsbond en van de Industriebond NVV. In 1980, het jaar waarin laatstgenoemde bond fuseerde met de industriebond van het NKV, ging hij (op 57-jarige leeftijd) met pensioen. Hij ruimde geheel vrijwillig het veld, omdat er tengevolge van de fusie teveel bestuurders waren. Het gesprek met hem werd gevoerd, omdat er naar 't oordeel van de bewuste journaliste - of naar 't oordeel van de redactie van de genoemde krant - niemand was, die zo goed het een en ander uit de historie van de industriebonden zou kunnen vertellen.

Om het maar meteen duidelijk te zeggen: het uit het gesprek resulterende krantenartikel geeft er ondubbelzinnig blijk van, dat Wim Wamsteeker goed vertellen kan. Dat het waarheidsgehalte van zijn mededelingen altijd even groot is, zouden wij niet graag willen beamen. Soms geeft hij van het vakbondswerk een buitengewoon rake typering. Daarnaast echter doet hij uitspraken waarbij we alleen maar een groot vraagteken kunnen zetten omdat ze zo wonderlijk en ver bezijden de waarheid zijn.

Bijzonder r a a k is de typering die Wamsteeker heeft gegeven van de wijze, waarop het veertig jaar geleden - zoals hij zegt - toeging bij de cao-onderhandelingen. Wij citeren:

".... Ad Voerman, de toenmalige sekretaris van het NVV, was belast met de loonvorming. Hij ging, als 't zover was, naar Maitland, de sekretaris van het Centraal Werkgeversverbond.... Met z'n tweeën zeiden ze: wat moet het worden dit jaar? Er kwam een percentage uit van zeg vijf. Ze gingen dan naar de minister van sociale zaken, dat was toen de welbekende Willem Drees. Ze zeiden dat ze vijf percent wilden en Drees zei dat het goed was.

Dan gingen ze terug. Ad Voerman ging voor de vergadering staan en zei: dit is wat we konden bereiken...."

DE VERSLAGGEEFSTER: Vijf percent op zo'n makkelijke manier eruithalen is toch mooi?

"... Pijn in m'n hoofd zo mooi. Als de geldontwaarding tien percent was, en dat was zo, dan ging iedereen er vijf procent op achteruit."

De schildering van Wamsteeker is zó duidelijk en sprekend, dat wij er niets aan hebben toe te voegen. Wat wij ons alleen afvragen is of het alleen maar veertig jaar geleden zo ging. We hebben reden om aan te nemen, dat dit soort praktijken bepaald niet tot een voorbije tijd behoren. Wat we ons verder afvragen is, of Wamsteeker, die - getuige de toon van zijn informatie - een en ander blijkbaar veroordeelt, een vakbondsbestuurder is geweest, die tegen dit soort dingen protesteerde, dan wel een vakbondsbestuurder, die zich tegenover de arbeiders op wat eerlijker wijze gedroeg.

Op de eerste vraag luidt het antwoord: nooit iets van gemerkt!

Op de tweede vraag heeft Wamsteeker zélf een antwoord gegeven (in het bewuste interview). Dat antwoord luidt: nee, volstrekt niet.

Wamsteeker vertelt (over bepaalde onderhandelingen):

"... Ik geloof, op de derde dag, konden we een overeenkomst opstellen. Het leek Maarten Zondervan, onze voorzitter, wel wat en Japie (distriktsbestuurder Jaap Meynikman - red. D & G) stemde ook in. We zouden die avond naar de stakers in Utrecht gaan. Onderweg word ik geïnterviewd voor de radio, stom maar ik deed dat. Ik vertelde dat we een goed resultaat hadden behaald en dat de bezetting afgelopen moest zijn. De stakers die dat hoorden waren natuurlijk woedend... We werden uitgemaakt voor verraders..."

De verslaggeefster tekende hierbij aan: de affaire sneed diep in de vakbondsziel van Wamsteeker. Niet omdat hij ongenadig op zijn donder kreeg van de stakers. Eerder omdat het Utrechtse bedrijf uiteindelijk toch sloot.

Geen gekke opmerking, vinden wij. Wamsteeker blijkt inderdaad over een v a k b o n d s z i e l te beschikken, niet over de ziel van een arbeider. Het spijt hem, dat de bond geen succes had en de sluiting niet kon voorkomen, het spijt hem ook, dat hij zo s t o m was om vooraf al te laten blijken dat de bond en de directie het eens waren geworden. Dat hij zonder de achterban te raadplegen de bezetting al wilde opheffen, daarover treurde hij niet..

Tijdens het gesprek liet Wamsteeker zich ook uit over de voorzitter van de metaalwerkgevers, A. Prins, die veelal tegenover hem aan de onderhandelingstafel zat. Wamsteeker:

"We hebben elkaar in het openbaar, via open brieven in de Volkskrant, verrot gescholden maar privé kon ik goed met hem opschieten..."

Waar hebben we iets dergelijks toch meer gehoord? O ja, we herinneren het ons. Het komt precies overeen met wat ooit mr. Backx, de vroegere sekretaris van de Rotterdamse havenwerkgevers verklaarde, namelijk, dat

hij en vakbondsbestuurder Hülsker van de transportbond, een 'komedie terwille van de wederzijdse achterban' opvoerden als ze met elkaar bakkeleiden. En welke vakbondsbestuurder was ook weer óók zo intiem met z'n tegen-speler aan de onderhandelingstafel? O ja, wijlen Sake van der Ploeg, die voorzitter Zijlstra van de zuivelindustrie nooit anders dan bij z'n voor-naam Rinze noemde.

We moeten vaststellen: uit dit soort realistische uiteenzettingen van Wamsteeker rijst een beeld van de vakbeweging op, dat we zouden willen karakteriseren als: de vakbeweging zonder mythe en zonder masker.

Wat te denken echter van Wamsteekers bewering, dat er direkt na de oorlog geen verzet van de arbeiders is geweest en dat dit te verklaren zou zijn uit 'het algemene gevoel dat Nederland weer op de been moest worden geholpen'? Op z'n zachtst gezegd, zou men dit een 'vergissing' kunnen noemen. Maar dan toch bepaald géén kleine. Om dat in te zien, hoeft men alleen maar even aan de Rotterdamse havenstakingen van 1945 en 1946 te denken. Die havenarbeiders vonden toch kennelijk, dat Nederland er niet op hun kosten weer bovenop diende te worden geholpen. En laten we wel wezen: ze waren bepaald niet de enigen die zich verzetten tegen lage lonen en ondeugdelijke arbeidsvoorwaarden.

Geen verzet, beweert Wamsteeker? Laat ons zijn geheugen even wat opfrissen. In 1945 werd er, volgens de statistiek van hetzelfde Centraal Werkgeversverbond waarover hij sprak, 118 maal gestaakt door in totaal 36.500 arbeiders en gingen er 161.000 arbeidsdagen verloren. In 1946 waren er 270 stakingen met in totaal 72.100 arbeiders en 681.600 verloren arbeidsdagen en in 1947 bedroeg het aantal stakingen 272 met 59.900 arbeiders en 203.400 verloren dagen.

De conflicten begonnen al terstond nadat het krijgsumroer was verstomd. In juni '45 staakten de melkventers in Enschede en de arbeiders van de Staatsmijn Maurits. Van de overige stakingen in dat jaar noemen we die bij Noury & v.d. Lande, de machinefabriek Figee, de Draka en de textielbedrijven van Gelderman en van Van Heek.

In 1946 werd er behalve door de havenarbeiders onder andere ook gestaakt bij Wilton-Feijenoord, door 10.000 mijnwerkers (gedurende 24 uur), door het gemeentepersoneel van Amsterdam, bij de hoogovens en bij de Amsterdamse Droogdok Maatschappij.

Dat de bezetting van de Rolma in Utrecht in 1969 de eerste bedrijfsbezetting in Nederland zou zijn geweest, is iets dat Wamsteeker compleet uit z'n duim heeft gezogen. Vóór de tweede wereldoorlog werd de methode al toegepast door de nageljongens op de Schiedamse werf van Wilton-Feijenoord. Zij waren, als we het wel hebben, de eersten die de bezetting als strijdmiddel toepasten naar het voorbeeld van het buitenland. Voor de oorlog waren er ook bedrijfsbezettingen in de twentse konfektie-industrie, o.a. bij Bendien in Almelo. We hebben sterk het gevoel, dat het geheugen ofwel de kennis van de heer Wamsteeker tekort schiet, zodra het gaat om conflicten waarbij niet de vakbeweging het voortouw nam, maar de arbeiders of de arbeidsters zélf.

=====

WILLEN ZIJ, DIE VOOR HET JAAR 1985 NOG STEEDS NIETS HEBBEN BETAALD, EVEN BEDENKEN, DAT "DAAD EN GEDACHT" GEEN FILANTROPISCHE INSTELLING IS?

E E N   Z E E R   O N W A A R A C H T I G E   H E R D E N K I N G

De 'Stichting 100 jaar Sociaal-Demokratische Arbeidersbeweging in Groningen' stelt zich - krachtens de statuten - ten doel de studie van en de bezinning op historie en toekomst van de sociaal-demokratische arbeidersbeweging in de provincie Groningen te bevorderen. In de achter ons liggende maanden heeft deze stichting onder meer een 'programmakrant' *De Toekomst* uitgegeven, waarin een overzicht wordt geboden van diverse activiteiten die door deze stichting werden ontplooid.

In het derde nummer van dit blad (van september/oktober 1985) wijdt een zekere Teun Jan Zanen een herdenkingsartikeltje aan de nagedachtenis van de onlangs overleden Sake van der Ploeg, die in de jaren '50 bekendheid kreeg als leider van de staking bij de Groningse zuivelfabriek 'De Ommelanden'. Bedoeld artikeltje is een schoolvoorbeeld van de wijze, waarop de historie n i e t behandeld dient te worden. Met studie van of bezinning op het verleden heeft het artikeltje weinig te maken. Men moet het veeleer beschouwen als een poging om de geschiedenis te herschrijven en de waarheid grof geweld aan te doen.

Teun Jan Zanen heeft een poging ondernomen om in zeer kort bestek duidelijk te maken, waarom Sake van der Ploeg werd uitgenodigd om zitting te nemen in het comité van aanbeveling van de genoemde stichting. Hij heeft dat gedaan door middel van een verheerlijking van de overledene, met weglating van alles waarbij men een kritische kanttekening zou hebben kunnen plaatsen. Op die wijze is een onvolledig en door zijn onvolledigheid vals beeld geschapen, niet slechts van de persoon van Sake, maar ook van de gebeurtenissen waarbij hij betrokken was.

Het stukje gaat er volledig aan voorbij, dat Sake van der Ploeg medeverantwoordelijk is geweest voor het z.g. Paasbestand, dat in 1973 achter de rug van de strijdende arbeiders om een einde aan hun staking maakte. Zanen spreekt voorts met geen enkel woord over het scherpe konflikt tussen Sake en Cees Schelling, naar aanleiding van het feit, dat Sake zulke goede betrekkingen met werkgeversvertegenwoordiger Rinze Zijlstra onderhield, dat zijn positie als vakbondsman twijfelachtig werd.

Dat Sake, als burgemeester van Oude Pekela, de emoties hoog deed op-laaian doordat hij zich op hoogst laatdunkende en onbehoorlijke manier en in strijd met de werkelijkheid uitliet over de arbeidersbevolking in zijn gemeente, verneemt de lezer evenmin. Zanen schrijft alleen maar, dat 'wij' d.w.z. zijn partijgenoten, 'hem onvoldoende zijn bijgesprongen'.

Indien dat alles onvermeld blijft, kan de 'held' van het verhaal natuurlijk gemakkelijk tot 'het symbool van een strijdbare arbeidersbeweging' worden gebombardeerd. Wie de feiten kent kan dat alleen maar bijzonder kras noemen. Kras is het volgens ons ook, dat uitgerekend Sake van der Ploeg de 'strijdtraditie levend' zou hebben gehouden en dat hij behoorde tot de 'felle bestrijders van de koers naar een progressieve volkspartij'.

Wij hebben bij het overlijden van Sake van der Ploeg geen enkele reden gezien om hem een trap na te geven. We hebben hem tijdens zijn leven scherp genoeg gekritiseerd. Er bestaat echter ook geen enkele reden waarom wij niet krachtig zouden protesteren tegen een onwaarachtige en onware verheerlijking, die alleen maar kan bijdragen tot een volkomen verkeerd beeld van de geschiedenis van de arbeidersbeweging.

=====

DE ARBEIDENDE KLASSE HEEFT NOCH DE
EEN OF ANDERE TAAK, NOCH EEN DOEL

Weinig opvattingen zijn onder de zogenaamde 'linkerzijde' zó algemeen verbreid als deze, dat de klassenstrijd, dat wil zeggen: de dagelijkse strijd van de arbeiders tegen het kapitaal, een doel zou hebben. En als wij dit zo neerschrijven, dan menen wij: een doel, waarvan de betrokkenen zich bewust zijn, dan wel zich bewust dienen te worden of bewust dienen te worden gemaakt, teneinde het te bereiken of te kunnen verwezenlijken. Dit zogenaamde 'doel' van de klassenstrijd zou volgens de desbetreffende opvatting niets anders zijn, dan de proletarische wereldrevolutie en de uiteindelijke vestiging van het kommunisme.

Deze en soortgelijke opvattingen berusten, naar onze zienswijze, op een misverstand. Dat misverstand bestaat hieruit, dat het uiteindelijke en onontkoombare gevolg van de klassenstrijd, voor het doel ervan wordt gehouden. Arbeiders strijden niet om het kommunisme te verwezenlijken of om de proletarische wereldrevolutie te doen uitbreken. Zelfs indien men de hier door ons bekritiseerde opvatting huldigt, blijft de tweede bewering uitermate dwaas. Men kan zich 'het uitbreken van de proletarische wereldrevolutie' eenvoudig niet als doel stellen. Een revolutie breekt uit wanneer andere produktieverhoudingen worden geschapen. De schepping daarvan kan men zich inderdaad als doel stellen. Waarom het hier gaat is, dat arbeiders dat niet doen.

Arbeiders strijden voor hogere lonen, voor een kortere arbeidstijd, voor betere arbeidsverhoudingen, voor behoud van hun werkgelegenheid; zij strijden tegen een onrechtvaardige behandeling, tegen een willekeurige behandeling door hun patroon, tegen prijsverhogingen. Zij strijden in één woord voor uiterst konkrete, direkt met hun dagelijks bestaan, hun positie in het arbeidsproces en hun positie in de samenleving verband houdende zaken. Die strijd vloeit voort uit hun klassepositie, uit het feit, dat zij genoodzaakt zijn door de verkoop van hun arbeidskracht, dat wil zeggen als loonarbeider in hun levensonderhoud te voorzien. Van die worsteling zal sprake zijn, zolang er van loonarbeid sprake is. Er zal aan die strijd pas een einde komen, wanneer de loonarbeid is opgeheven.

Deze opheffing van de loonarbeid, die de eigenlijke inhoud vormt van het kommunisme, is echter geen doel in bovengenoemde zin. Zij is 't onontkoombare gevolg van de arbeidersstrijd, doordat de arbeiders, of zij dat nu willen of niet, gedwongen zijn zó te handelen als hun klassepositie hun dat gebiedend voorschrijft.

Dat de opheffing van de loonarbeid op de duur het gevolg zal zijn van de strijd van de loonarbeiders, is een konstatering, zo men wil een inzicht, berustend op een analyse. Het is een inzicht, dat resulteert uit een theoretische arbeid, die in het algemeen ondernomen wordt door intellectuelen, niet door arbeiders. Indien intellectuelen menen, dat arbeiders deze analyse moeten maken teneinde met beter resultaat te strijden, geven zij er blijk van niet te beseffen wát de positie van de arbeidende klasse in de kapitalistische maatschappij is, tonen zij er geen flauw idee van te hebben, dat arbeiders (in het algemeen) juist doordat zij arbeider zijn en juist door alles wat dat met zich brengt, niet aan analyse, niet

aan theoretische arbeid toekomen en er niet aan k u n n e n toekomen.

Hier staat echter tegenover, dat de verandering van maatschappelijke verhoudingen, de wijziging van produktiestelsels en de omverwerping van een bestaande sociale orde een p r a k t i s c h e kwestie is, niet een van de theorie en dat het de praktisch handelende arbeidersklasse is, die door de positie welke zij in de huidige samenleving inneemt, de enige werkelijke kracht is, die dit alles tot stand kan brengen en, gezien haar positie, tot stand zal moeten brengen, of zij zich daarvan wel of niet bewust is.

Indien intellektuelen, op grond van hun analyse, de mening verkondigen, dat de arbeiders datgene wat het g e v o l g van hun optreden zal zijn zich nu ook als d o e l moeten stellen, dan hebben zij in feite de positie van de arbeiders naar onze mening onvoldoende begrepen. Het is zó, dat zij die revolutie willen maken, die zich de revolutie als doel stellen en daarvan de mond vol hebben, dat doel nimmer zullen bereiken, de revolutie nimmer zullen verwezenlijken. Daarentegen zullen de arbeiders, die in de verste verte niet van revolutie dromen, ongewild de maatschappelijke verhoudingen omwentelen.

Om het anders te formuleren: de kapitalistische ontwikkeling heeft de proletarische revolutie als historisch perspectief. De opheffing van de loonarbeid en daarmee van iedere klasseheerschappij, is het perspectief (oftewel de enig mogelijke uitkomst) van de klassenstrijd. Maar het is onjuist om te beweren - zoals sommigen doen - dat het hierbij om een b e - w u s t perspectief zou gaan, even onjuist om te stellen, dat het hierbij zou gaan om 'de bewuste eenheid van beweging en doel' en dat dit 'hét fundamentele vraagstuk van de politieke organisatie van het proletariaat' zou wezen. Het valt niet te ontkennen, dat de o u d e (traditionele) arbeidersbeweging inderdaad naar de eenheid van die beweging en het doel dat ze zich stelde streefde. Maar dat kwam, doordat die oude arbeidersbeweging een politieke organisatie was. De n i e u w e arbeidersbeweging, nauwkeuriger gezegd: de zelfstandige beweging der arbeiders, is dat geenszins. De bevrijding der arbeidende klasse voltrekt zich niet via een politieke, maar via een s o c i a l e revolutie en de organisatie(s) die de arbeiders zich in de klassenstrijd scheppen, zijn geen politieke doch sociale organisaties.

Zij, die van mening zijn, dat de proletarische revolutie of de vestiging van het kommunisme een d o e l is, en die voorts menen, dat er zoiets als de politieke organisatie van het proletariaat tot stand moet komen, bestrijden veelal onze hierboven ontwikkelde zienswijze met verwijzingen naar Karl Marx. Wat wij daaromtrent in de eerste plaats willen opmerken is dit, dat een dergelijke verwijzing naar Marx natuurlijk in het geheel niets zegt, zólang niet tegelijkertijd wordt aangetoond, dat hetgeen er door Marx verklaard wordt, ook klopt met de maatschappelijke werkelijkheid. Die immers is het, die - naar Marx eigen woorden - de inhoud van onze gedachten moet vormen. Onze kijk op de wereld moet een afspiegeling zijn van de realiteit; is hij dat niet, dan moeten wij hem veranderen. Indien wij dat niet doen, indien wij bijvoorbeeld ons aan de woorden van Marx vastklampen en een beeld van de werkelijkheid proberen te schetsen dat, koste wat het kost, met die woorden in overeenstemming is, dan verstenen wij onze theorie, die als een 'richtlijn tot handelen' uit de werkelijkheid werd ontwikkeld, tot een dogma. Aldus doen wij opvattingen waarmee aan ieder dogma onverzoenlijk de oorlog werd verklaard, verkeren in

hun tegendeel.

Afgezien hiervan maken dergelijke verwijzingen naar bepaalde uitspraken van Marx bijzonder weinig indruk op ons, omdat daarbij vrijwel altijd de uitspraken waarnaar verwezen wordt, los van het verband worden geciteerd en bij het aldus citeren volstrekt geen rekening wordt gehouden met de totaliteit van Marx' opvattingen.

Het valt, om een voorbeeld te noemen, niet tegen te spreken, dat ook Marx - en dat bij meer dan één gelegenheid - over 'het doel' van de arbeidersstrijd heeft gesproken. Het kan echter evenmin worden ontkend, dat hij dat 'doel' omschreef als iets dat 'door de levensomstandigheden van de arbeidende klasse, alsmede door de gehele organisatie der burgerlijke maatschappij in ieder opzicht wordt bepaald'. Dat is totaal wat anders dan een doel dat men zich stelt, het woord 'doel' staat hier gelijk met richting waarin de proletarische strijd onherroepelijk moet verlopen, identiek met een begrip als 'de uitkomst' van een en ander.

Mogen wij zo ondeugend zijn om hen, die onze opvattingen met bepaalde woorden van Marx zouden willen ontkrachten, er eens aan te herinneren wat deze Marx ooit aan bepaalde filosofen heeft verweten? "Omdat" schreef hij,

"...Omdat volgens hun fantasie de verhoudingen tussen de mensen, hun hele doen en laten, hun boeien en beperkingen, produkten van hun bewustzijn zijn, daarom verlangen zij konsekwent dat de mensen hun gegeven bewustzijn ruilen voor... een kritisch bewustzijn en daardoor hun beperkingen uit de weg ruimen. Deze eis het bewustzijn te veranderen komt erop neer, dat men de eis stelt het bestaande anders te interpreteren...", enz.

Het wil ons voorkomen, dat zij, die menen, dat de arbeidersstrijd een doel heeft, waarvan de strijdende arbeiders zich bewust dienen te zijn, zich moeilijk kunnen beroepen op een man, die het bovenstaande heeft geschreven. Hij vond, zoals men waarschijnlijk wel weet, allermint dat de samenleving anders geïnterpreteerd moest worden, doch dat "het erop aankwam haar te veranderen". In tegenstelling echter tot hen die zich toentertijd 'socialisten' noemden, meende hij niet dat het de filosofen of voorhoeden waren, die een dergelijke verandering tot stand zouden moeten of kunnen brengen. Maatschappelijke verandering was volgens hem voorbehouden aan het proletariaat, aan de arbeidende klasse. En hij verklaarde bovendien nadrukkelijk, dat het voor die verandering van geen betekenis was, wat of de arbeiders voor voorstellingen in hun hoofd hadden, anders gezegd dat hun bewustzijn er daarbij weinig of niets toe deed.

"De arbeiders", heeft hij op een andere plaats betoogd,

"De arbeiders hebben geen idealen (d.w.z. geen bepaalde doelen) te verwezenlijken. Zij hebben enkel de elementen van de nieuwe maatschappij die zich reeds in de ineensstortende burgerlijke samenleving ontwikkeld hebben, vrije baan te verschaffen..."

Hoe afgezaagd de bekende passage omtrent de verhouding tussen het maatschappelijk zijn en het bewustzijn ook moge wezen, wij willen er nochtans hier, naar aanleiding van al 't voorafgaande, nadrukkelijk op wijzen, dat het bewustzijn door het maatschappelijk zijn wordt bepaald en niet omgekeerd. Dit maatschappelijk zijn nu, is niets anders dan de **w e r k - z a a m h e i d v a n m e n s e n i n b e p a a l d e v e r h o u d i n g e n**. Dat is de reden, dat de oorzakelijke samenhang van het

maatschappelijk zijn en het bewustzijn de schijn aanneemt van doeleinden die te verwezenlijken zouden zijn. Immers, doordat de mensen niet anders kunnen handelen dan z6 als de maatschappelijke noodzakelijkheid het gebiedt, lijkt het alsof hun handelen het resultaat zou zijn van een bepaalde keuze uit vrije wil, lijkt het alsof zij zich dit of dat doel stellen, lijkt het alsof er - door wie wordt nimmer meegedeeld - een bepaalde taak op hun schouders wordt gelegd. Het is die schijn die moet worden opgeheven wil men inzicht in de maatschappelijke ontwikkeling en in de betekenis van de maatschappelijke strijd verkrijgen.

Wat betreft het sociale karakter van de proletarische revolutie, in tegenstelling tot het politieke karakter van de burgerlijke omwenteling, daarover heeft Marx, ja alweer hij inderdaad, uiterst leerzame regels geschreven in een beroemd opstel uit 1844. Hij heeft daarin uiteengezet dat politiek verstand slechts wordt aangetroffen bij de bezitters en niet bij de bezitlozen, en dat het najagen van politieke doeleinden een belemmering vormt voor de ontwikkeling van het sociale (lees: klasse-) instinkt. Voor de oorlog al heeft wijlen Paul Mattick aan de hand van deze uiteenzettingen kritiek geleverd op de voorhoede-opvattingen van Lenin en op diens zienswijze dat de arbeiders een politiek-revolutionair bewustzijn diende te worden bijgebracht.

Wat echter dient er, na het aanhoren van alle betogen ten gunste van een 'bewust doel' als konklusie te worden opgemerkt? Dat wat Marx in het voorwoord bij *Das Kapital* schreef:

"Ge je eigen gang en laat de mensen kletsen."

=====

NOGMAALS : DE TOEKOMST DER VAKBEWEGING

De vraag naar de toekomst van de vakbeweging blijft de gemoederen bezig houden. We schreven erover in ons januarinumner. Sindsdien heeft ook de liberale *Nieuwe Rotterdamse Courant* aandacht aan het probleem geschonken. Op 20 januari j.l. publiceerde dit dagblad een kommentaar, waarin onder meer werd opgemerkt, dat 'de vakbeweging opnieuw haar plaats heeft te bepalen en zich moet bezinnen op haar functie'.

Er worden in het bewuste hoofdartikel interessante uitspraken gedaan. Wij citeren:

"Er wordt wel gezegd dat de goed geschoolde, mondige werknemer van vandaag de vakbond niet meer nodig heeft, maar dat is een misvatting. Nog altijd staat de werknemer sterker tegenover de werkgevers als zijn belangen collectief verdedigd worden. Ook de werkgevers hebben belang bij sterke vakbonden die zich medeverantwoordelijk weten voor het wel en wee van de onderneming."

Het zijn woorden, die aan duidelijkheid niets te wensen overlaten. Dat is al evenmin het geval met een uitspraak van P.J. Vos, de wetenschappelijke sekretaris van de Industriebond FNV, die door de krant instemmend wordt aangehaald. "De problematiek van de ledenontwikkeling van de vakbeweging",

zo schrijft Vos, "heeft oorzaken, die ook de overheid en de werkgevers raken". Vos heeft ook geschreven, dat "beslissingen over de inrichting van de arbeidsorganisatie, willen zij een legitiem karakter hebben, vragen om overleg met een tegenpartij (de vakbond dus - red. D & G) die over de bedrijfsgrenzen kan kijken en tegelijkertijd geloofwaardig is als tegenpartij en als partner in een overeenkomst."

De NRC noemt dat "een sleutelzin, die past op het beleid dat de verzakelijkte Industriebond FNV van plan is te voeren". In een door de voorzitter van die bond gehouden rede, ziet de NRC - terecht menen wij - een betuiging van de wil tot overleg en samenwerking. De NRC wijst er daarbij op, dat deze voorzitter verklaard heeft het belangrijkste geschilpunt met de werkgevers op dit moment - de 36-urige werkweek - niet op de spits te willen drijven. "Als het gevecht om de 36 uur het klimaat tussen werkgevers en werknemers zo verpest dat elk overleg over het oplossen van de werkloosheid verziekt", aldus voorzitter Visser, "dan is die prijs te hoog". De NRC voegt hieraan toe:

"Loonkostenmatiging blijft ook in de komende jaren een hoeksteen van het in de eerste plaats op herstel van werkgelegenheid gerichte beleid van de bond. Ook dat is een uitvloeisel van de solidariteit die de bond wil betrachten met de langdurig werklozen en de uitkeringsgerechtigden. Het is ook een belang van de werkgevers die er op uit zijn hun concurrentiepositie te verbeteren."

Aan het slot van het stuk heet het:

"De Industriebond FNV lijkt met zijn streven naar industrieel herstel ten bate vooral van de werkgelegenheid hard op weg naar restauratie van de meer harmonische arbeidsverhoudingen die er voor de jaren zeventig in ons land bestonden."

Daar hebben wij waarlijk niets aan toe te voegen.

=====

DE NEERGAANG VAN DE POLITIEKE PARTIJEN

Onze, herhaaldelijk naar voren gebrachte, opvatting, dat de bloeitijd van het parlementarisme achter ons ligt, dat de politieke partijen hun grote tijd hebben gehad en dat we géén grote parlementaire kopstukken meer zullen kunnen zien of horen schitteren in prachtige parlementaire redevoeringen, blijkt ook door mensen met totaal andere maatschappij-opvattingen te worden gedeeld. Eind vorig jaar wijdde de socioloog Bart Tromp een paginagroot artikel in *Het Parool* aan het verschijnsel, dat er van een neergang der politieke partijen sprake is.

Sinds de jaren zestig, zo constateert hij, is het functioneren van de politieke partijen onderworpen aan kritiek. Er voltrokken zich veranderingen in het politieke stelsel, die de daarin werkzame partijen niet onberoerd lieten. Buiten het parlement werd de interesse in de politiek voortdurend kleiner. Het ledental van de partijen werd almaar geringer. Zij die

aktief aan het partijwerk deelnemen vormen slechts een fractie van het le-
dental en zij zijn vooral afkomstig uit de kringen van de hoger opgeleiden.
Tussen de politiek aktieven en de kiezers is een kloof ontstaan, die wij-
der en wijder wordt. Er heeft zich een 'kaste' van beroepspolitici gevormd
die zich ten opzichte van de kiesgerechtigde bevolking in een isolement be-
vindt, evenals trouwens de partijen zelf. Door de verbreiding der moderne
kommunikatiemiddelen (radio en vooral tv) worden er steeds minder politie-
ke vergaderingen gehouden; het gevoel dat dergelijke vergaderingen voor de
politiek of het parlementaire systeem geen enkel nut meer hebben neemt
hand over hand toe.

Met bovenstaande regels hebben wij 't betoog van Tromp zo beknopt mo-
gelijk weergegeven. Aan het slot van zijn stuk schrijft hij, dat "de samen-
hangende beginselen van waaruit de grote politieke partijen worden geacht
te opereren, de laatste dertig jaar steeds meer plaats hebben gemaakt voor
steeds langere optelsommen van eisen en verlangens van maatschappelijke or-
ganisaties en groeperingen. Wie de huidige, ellenlange verkiezingsprogram-
ma's leest, zoekt tevergeefs naar heldere principes...De tijd van politie-
ke partijen als de politieke voorhoeden van brede maatschappelijke bewegin-
gen... lijkt voorgoed voorbij..."

Naar ons oordeel heeft de heer Tromp een treffende schildering gege-
ven van de situatie. Naar onze mening is die situatie een direkt gevolg
van de kapitalistische ontwikkeling. Van een gloriëtijdperk der parlemen-
taire democratie kon worden gesproken, zolang de kapitalistische voortbren-
gingswijze zich nog niet volledig had ontwikkeld, Dat wil zeggen zolang
grondbezitters, industriële ondernemers, ambachtslieden, middenstanders,
boeren, pachters, arbeiders, enz. nog duidelijk onderscheiden groepen wa-
ren die voor sterk uiteenlopende belangen vochten. Naarmate de ambachtslie-
den 'uitstierven', boeren op grote schaal kapitalisten werden, de landar-
beiders verdwenen, het grootwinkelbedrijf de plaats innam van de kleine
neringdoenden, werd 't beeld van de maatschappelijke belangentegenstellin-
gen totaal gewijzigd. Dat leidde ertoe dat er niet langer vraag was naar
politiek talent, maar dat er inplaats daarvan behoefte ontstond aan finan-
ciële, economische en bestuurlijke specialisten.

Binnen de heersende klasse werden de onderlinge verschillen kleiner.
Wat de onderdrukte betreft: die veroverde, naarmate de kapitalistische ont-
wikkeling voortschreed en de burgerlijke democratie zich 'vervolmaakte',
dat wil zeggen naarmate de politieke bovenbouw zich aanpaste aan de ekono-
mische onderbouw, de zogenaamde emancipatie. De uitbuiting werd als gevolg
van de technische vooruitgang groter, maar de politieke strijd die de oude
arbeidersbeweging voor deze emancipatie had gevoerd, die was gestreden.
Het resultaat van dit alles was, dat de onderlinge verschillen tussen de
politieke partijen hoe langer hoe meer verdwenen. Ze werden als het ware
onderling verwisselbaar. Daardoor verdween tevens het oratorisch vuurwerk
uit het parlement tegelijk met de politieke beginselen van weleer.

Omtrent deze sociale achtergronden van het verschijnsel leest men in
het stuk van de heer Tromp geen woord. Wat hij schildert is enkel de ver-
schijningsvorm. Zoals gezegd: het is een treffende schildering, maar ze
mist de diepgang van een sociale analyse.

=====

MOGEN WE TOT SLOT NOG EVEN OPMERKEN, DAT HET NIET ZO FRAAI IS OM "DAAD EN
GEDACHTTE TE LEZEN OP KOSTEN VAN ANDEREN?"